

**CIHM
Microfiche
Series
(Monographs)**

**ICMH
Collection de
microfiches
(monographies)**

Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

© 1996

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

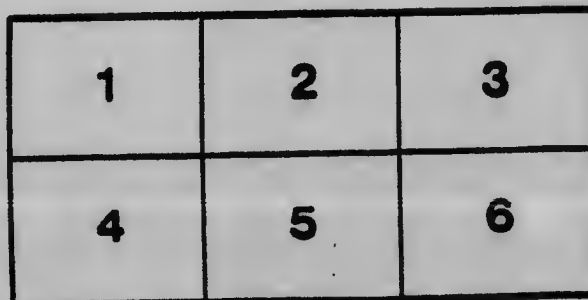
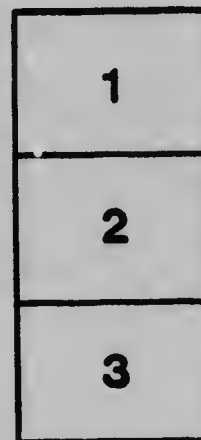
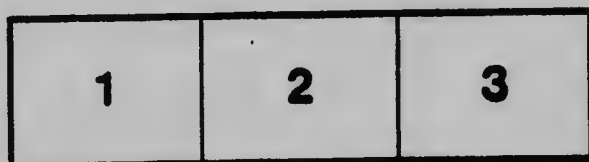
National Library of Canada

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression, or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shall contain the symbol \rightarrow (meaning "CONTINUED"), or the symbol ∇ (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:

L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

Bibliothèque nationale du Canada

Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

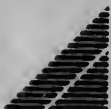
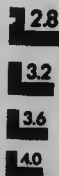
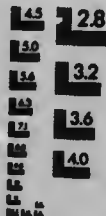
Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon le cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminant par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole \rightarrow signifie "A SUIVRE", le symbole ∇ signifie "FIN".

Les cartes, planches, tableaux, etc., peuvent être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

APPLIED IMAGE

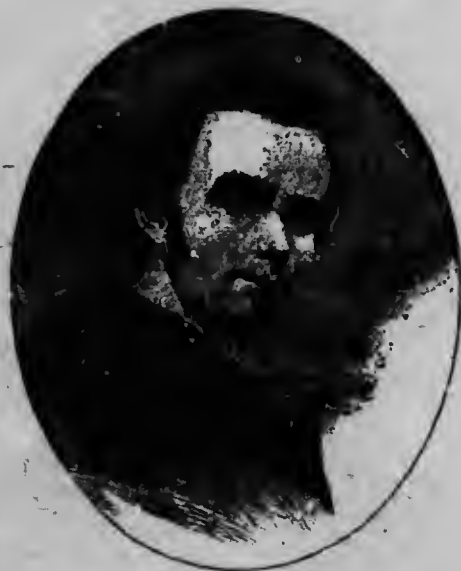
1653 East Main Street
Rochester, New York 14609 USA
(716) 482 - 0300 - Phone
(716) 288 - 5989 - Fax

№ 10

Ювілейна Збірка Статей

про

ТАРАСА Гр. ШЕВЧЕНКА
в соті роковини його народження

НАКЛАДОМ
Шевченківського Ювілейн. Комітету.

Ціна 25 ц.

Ювілейна збірка статей

про

ТАРАСА ГРИГОРОВИЧА ШЕВЧЕНКА

в соті роковини Його народження.

Др. Д. Донцов

Др. Мих. Лозинський

Антон Ломоцький

Володимир Сухомлинський

Накладом Шевченківського Ювілейного Комітету.

1914.

з „Народної Друкарні“, 901 Мейн стріт, Вінніпег.

PG3948

S51

I88

1914

Вступне слово.

.....

В 1914 році минає сто літ, як на світ прийшов Тарас Шевченко, найбільший син України, що своїми піснями пробудив широкі маси українського народу до нового життя. В сім році могутніми звуками лунає „Заповіт“ Шевченка: „Вставайте кайдани порвіте“.

Власними очима бачимо, як найширші маси нашого народу встають з вікового сну, підносять могутній протест проти російського насильства і вступають на вказаний Шевченком шлях, що веде до відродження всего українського народу, до „Роскресеня України“.

Щоби гідно помянути пам'ять Того, що пробудив укр. народ, всі Українці де б вони не жили, яких би вони не були релігійних чи партійних поглядів, всім році уряджукть святочні концерти і видають друком житєписи та критичні розвідки писань Т. Шевченка.

В Вінніпегу заснував ся Шевченківський Ювілейний Комітет, який постансєвляв собі за ціль уладити величаве свято з нагоди сотих роковин уродин нашого генія. Щоби поширити культ Шевченка, щоби дати спрмогу нашим переселенцям пізнати

всесторонно найбільшого сина України, Шевченківський Ювілейний Комітет рішив видати збірку статей про Шевченка різних письменників. Сподіємось, що наша суспільність радо прийме сю невеличку книжочку і займе ся її поширенем, щоби увесь наклад розійшов ся. Чистий дохід призначений на Шевченківський фонд „Рідної Школи“ в Галичині.

Дм. Донцов.

З приводу ювілею Шевченка.

.....

Обходимо шевченківське свято. Знову стараються почитателі великого поета зробити його таким, яким вони-б охоче його бачили і яким він ніколи не був...

Одні роблять з нього віруючого християнина а навіть доброго католика, другі — атеїста, треті — анархіста. Кождий намагається вбрати його в свій власний кожух, кождий з апльомбом заявляє, що як-би Шевченко був жив, то був би певно „з нами...“

Нас сі питання не обходять. Нас не обходять ким був би Шевченко. Навіть не так важким для нас є, ким був в дійсности наш великий поет, лише ким він є ще й досі для нас. Бо ніякий поет не є вічний. Як і кожда людина, живе він житєм свого народу і своєї класи, журить ся їх журбою, боліє їх болем. А жите прєпінь не стоїть на місці, лише як вихор летить наперід. Одна журба змінє другу, нові клопоти старі, і діти вже забувають те, чим сушили собі голову їх батьки. „довліє днєви злєба його“. Тому й поет, що жив житєм свого часу, не може з одинсковою сєлюю промовляти до серця і своїм сучасникам і їх нащадкам. Те саме дасть ся сказати й про Шевченка. Бо-

гато з того, проти чого звертав ся його великий гнів, зникло з лица землі. Наприклад панщина. Правда, на місце старих кайданів, люди вигадали нові і слово „пан“ і досі не звучить для хлопа як райська музика, але всеж панщина в тій формі, в якій її знав Шевченко (кріпацтво) давно вже зникла. І його огненні слова проти „панів недолюків“ вже не зачіпають серце сучасного хлопа так, як зачіпали його дідів. Правда, мав Шевченко і такі пісні, що зворушувати муть людську душу в будучині, так як і тепер, так як і в минулім. Напр. де він оплакує долю покинутої дівчини. Але таких пісень знайдемо подостатком і в інших поетів і не вони роблять нам Шевченка особливо близьким, особливо своїм.

Щож се є, що робить нам шевченківську музу і тепер такою близькою, як нашим дідам? Що є в музі Шевченка сучасним?

Се є те, що він в своїх творах зачав нам, співати ті пісні недолі, котрі не виспівані й досі. Що він своїми віршами розстроює ті рани, котрі ятрать ся ще й нині. Що він підніс голосний протест проти того лиха, з котрим ми боремось й досі. Се був його протест проти гнету чужинців над нашою нацією. Ніхто перед нами не виступив з сїм протестом з такою силою. Се, що накопило століттями в нації — виляв він в своїх поемах („Гайдамаки“) і тих численних віршах, що сконфисковані московською цензурою („Сон“, „Кавказ“ і інші). В них, в сих власних творах, Шевченко живе ще й понині.

Гніт, проти котрого звертав ся він — тяжить над нами й досі. Се є той самий гніт, котрий тисячі і сотки тисячів нашого люду змушує кидати свою землю, втікаючи в світ за очі — в Галичині; гинули по тюрмах царських і шибеницях — в Московщині.

Земля українська й досі парує кровю змучених тими, котрим посилав свої проклятя Шевченко у „Сні“. А його повні великого суму згадки про шведську руїну голосною луною відбивають ся і в серці сучасного українського читача. Той стогін зболілої душі, що терпіла знущане за вільне і зарідне слово, — яким пересякнута творчість Шевченка — той стогін і тепер, хоч притумлений, а видобуваєть ся з уст мільонів рабів. Той протест проти панування чужинців, котре Шевченко втілював в лиці російських царів — зачинає вже ставати протестом мас нації, що будигь ся до нового життя... І то як на Україні так і в Галичині, на котру неситим оком зазирає царат... Та почвара, котре знищила Шевченка, ненависть до котрої була йому релігією — ми й досі чуємо на собі її важку лапу, що не дає нам ні вільно дихати, ні вільно рухити ся.

Се й протест проти московського панування — котре тяжить над масою нашого народу й досі, — якраз робить нам музу Шевченка такою близькою, такою своєю, такою зрозумілою.

Ми не знаємо, чим би був Шевченко тепер, менше нас обходить, чим він фактично був. Ми хочемо знати лиш те, чим він тепер є і може бути для маси українського народу. А є він

— великим протестантом, великим борцем проти національного гнету над Україною. Як такий він для нас є тим, чим для християнина біблія. Як біблія християн, так „Кобзар“ піднімає упавших, будить поснувших, вливає бодрість в зневірених, збуджує віру в нове, ліпше жите у кожного Українця. Во нація, котра по своїм засудженю на смерть потрапила видати Шевченка, не може і не сміє вмерти. Най тепер і инші часи. Най ріжні нездари, що стоять на чолі нації, встидливо відвертають ся від тих місць з „Кобзара“, що зістали сконфісковані московською цензурою; най плазують на колінах перед переможцями; най як пес, крутячи хвостом, зазирають в очі своїм панам, чекаючи на маслак, най... Прийде час, коли на зміну їм прийдуть инші люди, коли прийде до слова правдива демократія. Ся демократія буде не просити а домагати ся своїх прав. І лише вона потрапить с л о в а Шевченка перетворити в д і л о, лише вона потрапить виконати його великий заповіт; „Вставайте, кайдани порвіте!“

В сей ювілей Шевченка можемо побажати, щоб його „Кобзар“ і на далі робив свою роботу; будив думку, закріпив серця, гартував завзятя всім тим, що свому сплюгавленому, замученому і спльованому краєви волю і долю здобути прагнуть.

Але довгий сей шлях і тяжка ся путь — до волі і долі. І не такі вже дурні наші вороги, що не дурно 200 літ кували кайдани для українського народу, аби без боротьби свої позиції здати.

І як довго треватиме ся боротьба, так довго не стратить свого значія і поезія Шевченка.

Як довго треватиме ся боротьба, так довго „Кобзар“ Шевченка зістанеть ся евангелією молоді, що рве старі кайдани, нації, символом віри її змагань, поривів і боротьби.

Як треватиме ся боротьба, так довго Віньвсе буде серед тих немногих, що дала світови Україна — першим.

Михайло Лозинський.

I.

Про жите Тараса Шевченка.

.....

Тарас Шевченко прийшов на світ у селі Моринцях на Україні 9 марта 1814 р. Його отець Григорій був селянином і мусів своєму дідичеві Василю Енгельгардтови робити панщину. Ще як був парубком, то мешкав у селі Кирилівці, але, оженивши ся, мусів на приказ дідича перенести ся на півтора року до Моринців, де і прийшов на світ Тарас. Опісля батько Тараса перейшов знов жити в Кирилівку.

Перші роки Тарасового життя були досить щасливі. Жив він так, як кожда хлопська дитина. В літі бігав по дворі, бавив ся з другими дітьми, купав ся в потоці, що шлив недалеко хати його батька, а в зимі сидів на печі або пуставав по хаті. При тім мав що їсти, — таи хлопська дитина була щаслива! Як би так він був панським сином, то що иньшого...

З дитинячих літ Шевченка знаємо одну цікаву подію. Він усе думав про те, що то може бути за тою могилою, яка стояла за селом. Хтось розповів йому, що там є такі залізні стовпи, що підпирають небо. Він був дуже цікавий побачити ті стовпи тай

одної лігної днини вибрав ся до них в дорогу. Вийшовши на ту високу могилу, що була за селом, дуже здивував ся. Замість зелізних стовпів побачив родинні Моринці. „То певне зелізні стовпи аж за тим другим селом“ — подумав він собі.

За свою цікавість заплатив малий Шевченко тим, що скотив ся з могили на той бік, де були Моринці, і був би заблудив, як би бур не стрітив чумаків, котрі його завезли до дому.

Але не довго жите малого Тараса було таке щасливе. Як йому було 9 літ, померла його добра мама Катерина. проживши 32 роки. Батько, льшивши ся з шістьома дітьми, мусів другий раз ожени-тись. До хати прийшла мачоха і привела свої діти від першого чоловіка. В хаті настало пекло. Діти зведенята все лише сварились та бились, а через них приходило до сварки й меже старими. Найгірше виходив на тім малий Тарас, що був досить непосидючий і часто потовкав мачошиного сина Стефана. За се зненавиділа його дуже мачоха і при першій нагоді страгино йому відплатилась. А було се так:

Раз стояв у хаті Тарасового батька на кватирі один жовнір. У него хтось украв 45 копійок. Жовнір почав дуже сварити ся, мало не набив усіх, що були в хаті. Почали шукати злодія. Мачоха сказала, що гроші вкрав малий Тарас. Його зловили, звязали й почали бити, аби признав ся, де дів гроші. Три дні його так били, аж на кінець аби спекатись різок, признав ся до крадіжи і сказав, що гроші закопав у саді. Але коли прийшло показати те місце, де були законані гроші, він не вмів його показати

і знов відпер ся крадіжи. Почало ся бите на ново... Аби жовнірови віддати гроші, продали одіж його вебіжки мами. Аж пізнійше вийшло на верх, що гроші вкрав мачошин Стефан і сховав у дуплі старої верби.

Коли Тарас мав 11 років, помер його батько. Розділюючи перед смертю свій маєток, сказав він: „Мому синові Тарасови з мого маєтку не треба нічого, бо він не буде звичайним чоловіком. З не-го буде або щось дуже добре, або велике ледащо. То-ж мій маєток йому ні-на-що не придасть ся“. І правду сказав старий: Шевченко став великим, славним чоловіком

По смерті батька віддали Тараса до сільського дяка Петра Бугорського на науку. Тут навчив ся він читати й писати. Але сей дяк дуже пив, а як прийшов до дому паний то побивав Тараса за дурніско.

Тому по якімсь часі втік Тарас від Бугорського в містечко Лісянку до маляра-диякона бо хотів навчитися малювати. Але сей маляр, хоч і духовний, не був ліпший від Бугорського, то-ж і від него втік Тарас скоро. Через якийсь час пас він у своїм селі громадські вівці, потім служив у попа Кошиці, дуже доброго чоловіка, а на кінець пішов у село Хлипнівку до одного маляра, бо таки конче хотів навчитися малювати. Сей маляр приймив би був Тараса на науку, але ждав самамперед дозволу від Тарасового дідича, бо-ж-Тарас пішов до управителя Енгельгардтових дїбр просити о дозвіл, то сей не дав йому дозволу, але взяв його до двора

Хата де ролив ся Шевченко.

на панського козачка. Як Тарас привчив ся вже служби у дворі, вислано його до Вільна, де пробував його пан, дідич Енгельгардт. Тут повинн Тарас службу льокая. Звичайно сидів у передпокою, аби подати панови води або запалити люльку, як пан закличе.

Але і в панськім передпокою не тратив Тарас охоти до малярства. На кусниках паперу відрисовувєв він потайки образи, які були в покоях його пана. Через ту охоту до малярства стрітила раз Тараса немгла пригода.

Пан Тараса поїхав був на балъ. Коли всі дома піснули, засвітив Тарас свічку і почав рисувати. Заявивши ся пильно роботою, назамітив він, як минула більша половина ночі і пан вернув з балю, а побачивши світло, накрутив добре Тарасови вуха, бо думав, що від свічки міг був згоріти цілий дім. Та на сім не скінчилось. На другий день приказав ще пач візникови Тараса добре вибити. Панський приказ очевидно виповнено.

Незабором переніс ся Енгельгардт до Варшави. Тут віддав він Шевченка на науку до такого маляря, що малює комнати. Коли Шевченко покінчив у того маляря науку, сказав маляр його дідичеви, що в него є здібности навчитись висшого малярства. Тепер віддано Шевченка на науку до маляря, що називав ся Лямпі.

При кінци 1830 р. переніс ся Енгельгардт із Варшави до Петербурга, столиці російської держави. Тут дістав ся Шевченко до маляря Ширяєва, дуже лихого чоловіка, у котрого перебув на науці чотири роки.

В Петербурзі пізнав ся Шевченко зі своїми земляками: малярем Іваном Сошенком і поетом Евгеном Гребінкою. Сі люди познайомили його з визначними Російцями: зі славним малярем Карлом Брюловим, професером в академії (найвисшій школі) малярства, і з Василем Жуковським, славним російським поетом і вчителем царських дітей. Отой світлі люди дуже жалували Шевченка, що він, хоч такий здібний, не може ходити до шкіл.

А треба знати, що в Росії наказано було кріпакам ходити до шкіл. Звісна річ, що неволя є сестрою темноти. Коли би кріпак покінчив школи, то певне пізнав би, що панщина панам зовсім не належить ся, і почав би намовляти своїх братів-хлопів, аби скинули з себе ярмо панської неволі. Також він сам не хотів би робити панщини, і були випадки, що коли пан такого ученого кріпака змушував робити панщину, то той з розпуки відбирав собі жите. Через те нан трагив робітника. Впрочім і нані, хоч і нема вже панщини, пани раді би тримати хлопа в вічній темноті, бо над темними лекше панувати.

Приятелі Шевченка придумували, як би його викупити від панщини. В тій цілі маляр Брюлов намалював дуже гарний портрет поета Жуковського. Той портрет пустили в лютерію, а заробивши на ній 2.500 рублів, викупили за сі гроші Шевченка від Енгельгардта. Стало ся се 4 мая 1838 р. Тоді було Шевченкови 24 рока.

Тепер настало для Тараса нове жите. Його прийняли до академії малярства, а сам Брюлов зацікавив ся ним. Він почав пильно вчити ся, аби

дігнати все те, що доси був занедбав.

Та часами зникала з перед Тарасових очей дійсність, а ставала перед його очима далека Україна, його вітчизна, гарний, зеленими ланами встелений, край медом і молоком текучий, що годував своїм збіжем чужі краї, а котрого жителі пухли в голоду роблячи на панських ланах панщину. Шевченко немов бачив ті нужденні, худі лица, ті згорблені постати, покриті лахманами. Се були хлопці, його брати! Також немов бачив він давних жителів України, козаків, що бороли ся з Турками, Татарами й Ляхами за віру Христову, за народню волю. І все те, що ставало перед очима його духа, почав він переливати на папір. Так повстали його поезії. В 1840 р. видав він свої поезії, окремою книжкою, котру назвав „Кобзарем“.

Року 1843 виїхав Шевченко на вакації з Петербурга на Україну, а в осени вернув знов до Петербурга. Дперва літом 1844 р., скінчивши академію малярства, вибрав ся він на Україну на довший час. Тепер загостив і до свого родинного села. З увіми селянами обходив ся так щиро, як їх брат. Шевченка любили й повижали також і українські пани, в котрих він дуже часто бував у гостях.

Як широ обходив ся Шевченко з селянами, видно з того, що коли був у своїм селі, то казав закликати до себе свого шкільного товариша, обідраного бідака, і в присутности попа цілував ся з ним.

Шевченко любив також усім помагати. Раз прийшов один селянин і жалував ся, що йому вкрали пару волів. Тоді Шевченко витягнув 50 рублів і дав їх тому селянинови ніби в позучку. Колиж селянин замітив, що не буде міг віддати гроший,

бо Шевченка навіть не знає, відповів той: „Як будеш мати віддати гроші, то пізнаєш“.

Т. Шевченко в молодім віці.

Хоч Шевченкови добре проживалось, то серце його краялось на вид тих мук які терпів бідний нарід у панцизняній неволі. В Київі зійшовся Шевченко з иньшими світлими людьми, як Микола Костомаров, Панько Куліш та иньші, що також раді були запобічи тяжкій хлопській нужді. В тій ціли засновано в Київі тайне товариство „Кирило-Методієське Братство“. Хоч Шевченко знав про се Тотариство і жив у приятни з його членами, то сам до него не належав. Сего не бажали собі иньші члени товариства, боячи ся. на випадок відкриття товариства російський уряд не переслідував Шевченка. Тайні товариства не тільки в Росії, але й по иньших державах були і є заборонені.

В програмі „Кирило-Методіївського Братства“ находились такі домаганя, як „релігійна свобода й терпимість у вірі“, „всуненя: всякої неволі“, „повна свобода думок, „уки і друкованого слова“, — отже домаганя, за які борють ся ще й тепер вої поступові партії в світі, а яких у нас, в Галичині, найскорше почали допоминатись руські радикали, котрі й доси борють ся за її здійснене.

В сім часі написав Шевченко дві важні поеми „Сон“, у котрім обжаловує Росію за кривди, заподіяні Україні, і „Кавказ“, що є світлою обороною всіх гнетених і острим осуженем всіх гнобителів.

Тимчасом російський уряд дізнав ся про „Кирило-Методіївське Братство“. Членів сего товариства арештували. Арештоване не минуло й Шевченка, що саме тоді збирав ся йти за границю на науку. За наг. ісане „Сну“ і „Кавказу“ засудили його на досмертну військову службу, в котрій не смів він авансувати, то-ж мусів ціле жите бути простим жовніром. До того заборонили йому писати й малювати.

Отсе нещасте впало на Шевченка 1847 р. Але не ділий свій вік був він жовніром, бо по десятиох роках, коли в Росії по смерті Миколи I. став царювати Олександр II., приверяено йому свободу. Підчас неволі перебував Шевченко в диких сторонах полуднево-східної частини російської держави. Кілько він там натерпів ся, сего сказати не сила... Лиш подумати, яка то мусіла бути мука для просвіченого чоловіка, при звичаеного до доброго товариства, опинитись нараз серед пів-диких жовнірів, під гнетом нелюдських начальників, що лише збит

куватись уміли, а до того в пустині! Правда, находилсь, також люди, прихильні Шевченкові, що старались облігчити йому його тяжку долю. але тих людей було так мало, як мало гарних, логічних днів у пізну, слотливу осінь....

Помимо такого гнету Шевченко не занепадав духом. Підчас своєї неволі написав він найгарнішу може частину своїх творів, свої чудові думки, якими мало котрий з великих поетів може похвалитись. В неволі написав він також кілька довгих поем, у котрих розповідає про жите бідних людей на Україні та про їх гнобителів-панів.

В липні 1857 р. виїхав Шевченко з міста Оренбурга, де під той час був на заслання. Задержавши ся трохи в Нижнім Новгороді приїхав до Петербурга. І в Нижнім Новгороді, і в Петербурзі стрічали Шевченка дуже радо і з великими почесностями.

Але скучно було Тарасови на чужині за рідною країною. Весною 1859 р. покинув він Петербург і поїхав на Україну. Тут його витали також дуже радо, просто кланялись перед ним, перед мучеником за нарід.

Перебуваючи на Україні, Шевченко перебирав ся часом у селянську одежу і заходив до коршми між селян. Тут вів з ними різні розмови, особливо про волю, про визволення від панщини. Коли розмова ставала горячійша, витягав Шевченко з кишені зерно пшениці і клав його на стіл, кажучи: „Се цар“. Довкола „царя“ розкладав більше зерен, приговорюючи: „Се міністри, се урядники, се військові, се попи“... На конєць витягав цілу пригорщу пшениці і засипуючи нею всі попередні зер-

нята, говорив: „А се ми, селяни! Найдіть-же тепер царя і його урядників“ На отсім примірі хотів Шевченко показати селянам, як мало значить горстка панів-неробів супротив мільонів робучих людей.

Вражине, яке на поета-мученика зробила закріпощена Україна, було дуже погане. Сам поет описує його так:

.....Страх погано
у тім хорошому селі:
Чорнійші чорної землі
блукають люди, повсихали
сади зелені, погнили
біленькі хати, повалялись.
стави буряном поросли.
Село неначе погоріло,
неначе люди подуріли:
Німі на панщину ідуть
І діточок своїх ведуть...
І я, заплакавши, назад
поїхав знову на чужину.
І не в однім оттім селі,
а скрізь на славній Україні
людей у ярма запрягли
пани лукаві....

Перебувши весну й літо на Україні вернув Шевченко того самого року в осени до Петербурга. Бажав він оженитись та осісти межі своїми братами-селянами на Україні. Гідне уваги й те, що хоч він був таким славним чоловіком, то хотів оженити ся з простою сільською дівчиною. Але женьба не вдалась. Між тим Шевченко почав западати на здоровлю і вмер у Петербурзі дня 10 марта

1861 р. о п'ятій годині рано, переживши 47 літ.

Спершу похоронено його в Петербурзі, але в цвітні того самого року перевезено його тіло на Україну і 7 мая похоронено на високій горі близько місточка Канева. Над тілом поета висипано високу могилу і закопано високий спіжовий хрест.

Оттак пережив свій вік найбільший поет України, великий борець і мученик за високі, вселюдські ідеї волі, братерства, поступу. Не рожами, а тернем була встелена дорога його многострадального життя. На 47 літ віку пережив він на волі лише 13 років, а решту, 34 роки, в важкій неволі. Та й через тих 13 років волі не зазнав він правдивого щастя бо серце його роздиравсь і кровавилось на вид тих безчисленних мук, в яких жив руський нарід на Україні, придавлений важким ярмом панщини, від яким мусила стогнати навіть ціла поетова родина.

Шевченко всіми силами, словом і ділом, старався облегчити долю неволеного народу. Він був одним з визначніщих людей, що старалися про знесення панщини в Росії. Стараня їх увінчались на конець успіхом. Маніфестом з 3 марта 1861 р. знесено в Росії панщину. Кілька місяців перед тим купив Шевченко свою родину від панщини. Але хвилі знесення панщини не діждав ся. Маніфест оголошено в тиждень після його смерті.

II.

Національно-політичні і соціальні погляди у Шевченка.

Шевченко бажав, аби всі народи жили в згоді, не угнетали один другого, аби кожний народ міг вільно розвивати ся. З усею рішучістю виступав Шевченко против гнету, якого допускав ся один народ на другім. Через те Шевченко мусів ненавидіти Польщу й Росію, бо вони накоїли багато лиха Україні але стоїть він за всіма бідними, поневоленими без огляду на те, якої рони народности або віри. Ідеалом Шевченка було, щоб усі народи, а бодай усі Славяни жили в згоді в любови, рядили собою по своїй впадоби. Шевченковою мрією було з'єдинити всіх Славян в одну велику державу, в котрій кожний славянський народ мав би повну свободу і свою окрему управу, тільки справами спільними всему славянському племені, завідувала би спільна управа.

Такі були національно політичні погляди Шевченка. Підходять вони дуже близько до програми руських радикалів, котрі також домагають ся, аби кожний народ рядив сам собою, і працюють над тим, аби розірвані часті України-Руси злучити в одну цілість, аби вся Україна-Русь стала могутчою, політично незалежною державою, в котрій би руський

арід сам постановляв те, що єму треба, а не потребував ждати ані на московську ані на чию-небудь иньшу ласку. Отсе власне відріжняє радикалів від иньших Українців, котрі хоч їх кожда біда гнете, кривдить і мучить, вічно пишуть з покорою: „Ми вірні“...

Так само важне, в наших часах питане соціальне, т. е., які мають бути відносини між богатими й бідними, чи в загалі повинні люди ділитись на богатих та бідних і т. п. З Шевченкових творів видно, що його займали соціальні питання, та що він розумів їх несогірше. Особливо знав він недолю та бідоване простих людей, бо на їх муки та терпіння сам добре надивив ся, а навіть переніс їх на своїй власній шкірі. Знав він також нелюдських панів, що збиткували ся над своїми підданими.

Найбільше старав ся Шевченко про те, аби здійснити з народу важке ярмо панщини, яке страшно давило хлопів. У своїх творах описує він те бідоване народу на панщині.

Долю кріпацької родини знає Шевченко дуже добре, бо кріпацькою, панщизняною була його власна родина, про котру так пише:

„Не називаю її раєм.
тої хатиночки у гаї
над чистим ставом край села;
мене там мати повила...
І повиваючи співала,
свою нудьгу переливала
в свою дитину. В тім гаю.
у тій хатині, у раю
я бачив пекло. Там неволя.

робота тяжкая, ніколи
і помолитись не дають...
Там матір добрую мою
ще молодую у могилу
вудьга та праця положила.
Там батько, плачучи з дітьми,
-- а ми були малі та голі --
не витернів лихої долі,
умер на панщуні.... А ми
розлізли ся межі людьми
мов мишенята. Я до школи
носити воду школярам,
брати на панщину ходили
поки лоби їм поголили....
А сестри!... Сестри? Горе вам
мої голубки молодії...
Для кого в світі живете?
Ви в наймах вирости чужії
У наймах коси побіліють,
У наймах, сестри, й умрете
Не ліпша доля бідної хлопської родини й тепер
а що-ж доперва тоді, за панищини?!
Кількома словами але дуже ясно і зрзуміло
з'ображує Шевченко недолю бідних, робучих людей
„От глянь! У тім раю
латану свитину з каліки здіймають,
з шкурою здіймають, бо нічим обути
панят недорослих. А он розпинають
вдову за подушне, а сина кують,
єдиного сина, єдину дитину,
єдину надію в військо віддають.
.....А онде під тином

опухла дитина голодная мре,
а мати пшеницю на панщині жне.

Побіч недолі закріпощених хлопів малює нам Шевченко немов живцем панів-недолюдків, що гнетуть бідний нарід. Представляє він їх в дуже поганим чорнім світлі, але не подає ще всіх їх поганих діл, лиш деякі; бо каже, що

„якби розказать
про якого не-будь одного магната
історію-правду, то перелякать
саме пекло можна-б, а Данта старого
полупанком нашим можнаб здивувать.

Представивши недолю закріпощеного народу і нелюдські вчинки панів, грозить Шевченко панам карою:

„Скаменіть ся! Будьте люди
бо лихо вам буде!
Розкують ся незабором
заковані люди,
настане суд, заговорять
і Дніпро і гори,
і потече сто ріками
кров у сине море
дітий ваших, і не буде
кому помогати,
одцураеть ся брат брата
і дитини мати,
і дим хмарою заступить
сонце перед вами,
і на віки проклинетесь
своїми синами.

тепер,
зуміло
людей.

M. Muehlenberg

У своїх творах Шевченко ніде не каже ясно які мають бути порядки на світі, аби всім людям було добре жити, бо по перше поезія, се не розправа наукова, щоби в ній викладати соціяльні ідеали, а по друге люди за часів Шевченка не мали ще докладно сформулованого ідеалу. За те з поодиноких думок, порожкидуваних скрізь по Шевченкових творах, легко можна догадати ся, яких порядків на світі він бажає.

Так нпр. тужить Шевченко за громадою „без хлопа і без пана“ в иньшій знов місци пише:

А ми помолимо ся Богу
і не богатії й не вбогі.

Де нема ні хлопа ні пана, ні богатих ні бідних, там очевидно всі люди собі рівні, всі меньше-більше мають однакову просвіту та однаковий масток, не погорджують одні другими. а в згоді й любови працюють на користь собі і всій людскости. Такий то був соціяльний ідеал у Шевченка.

А до такого власне соціяльного устрою, де не було би гнобителів і гноблених, визискувачів і визискуваних, а всі були просвічені, свободні і не вбогі, прямують ті партії, котрих програми оперті на науковім соціялізмі. Такою партією є також українська радикальна партія, до котрої належать всі більше просвічені українські хлопи в Галичині,

В своїм „Посланію“ звертаєть ся Шевченко до української інтелігенції з таким зазивом:

„Обніміте-ж, брати мої,
наймейньшого брата, —

нехай мати усміхнеть ся,
Заплакана мати!"

Бажав Шевченко, щоб інтелігенція пригор
до себе, признала рівним собі „найменьшого б
— селянина і потішила тим „заплакану матір
нашу вітчину. І певне, коли український нарі
де до того степеня культурного розвитку, щ
буде в нїм ні слуги ні пана, тільки люди, рівні,
ні, щасливі люди, тоді усміхнеть ся заплакан
ти-Україна, бо згода і добро і щасте в нїй настав

пригорнула
пого брата“
матір“ —
і нарід дій-
ку, що не
рівні, воль-
лакана ма-
настануть.

III.

Релігійність Шевченка.

Деякі люди голисили і тепер ще голосять, що Шевченко був атеїст, т.е. такий чоловік, що не вірить в Бога. Таку вість ширили давніше рало попи-москофіли. Тепер відчепились вони вже якось від Шевченка, а за те і вони, і попи-народовці, причепились за безбожність до радикалів.

Не ходить мені зовсім о те, аби Шевченка очистити від закиду безбожності, аби доконче доказати, що Шевченко вірив у Бога і був побожний, бо по перше я стою на таких становищах, що ніяка віра не впала з неба, лиш виробили її самі люди, та що в кожній вірі або й без ціякої віри чоловік може бути добрим або злим, пожиточним або шкідливим для своїх ближніх, а по друге, хто лишив у своїх творах такі гарні, високо-моральні та чоловіколюбні думки, як Шевченко, хто ціле жите стояв в обороні покривджених, не лякаючись навіть мук, той — з вірою чи без віри — мусів бути дуже добрим, дуже чесним чоловіком, тому — з вірою чи без віри — належить ся від нас найбільша пошана.

Тільки, аби дати свідоцтво правді, треба сказати, що з творів Шевченка виходить, що він не був атеїстом, а вірив у Бога. Про ту віру свідчать ясно ось що:

Дуже часто, в щастю і в недолі звертається Шевченко в своїх творах до Бога, сам молить ся других завзиває до молитви:

„Свою Україну любить...
Любить її, бо время люте.
В останню тяжку минуту
за неї Господа молить!“

Шевченко каже, що „жива правда у Господи Бога“ То-ж у Бога шукає він справедливости, видячи, як несправедливо мучить ся нарід:

„Пошлем думу аж до Бога,
його запитати,
чи довго ще на сім світі
катам панувати...“

Шевченко вірить у божу справедливість і то-му сподівається ся, що його нарід його рідна Україна діждеть ся волі:

„Ми віруєм твоїй силі
і слову живому...“

Встане правда, встане воля!“

Але видячи, що на світі панує неправда, що багаті безкарно гнетуть бідних, а ті, що повинні найдіпше виконувати божі заповіді, найбільше чинять злого і ще поклякують ся на Бога. Шевченко попадає в зневіру і сумніваєть ся, чи Бог може що помочи людям:

„Чи Бог бачить ізза хмари
наші сльози, горе?
Може й бачить, та немога.
Як і отті горь
предковичні, що політі
кровію деською!...“

Видячи, що пани мимо своїх лихих діл живуть у розкошах, а хлопці мимо своєї побожності в нужді, починає Шевченко сумніватись, чи Бог такий добрий і справедливий як люди думують:

„А може й сам на небесах
смієшся батечку над нами,
ти може радийся з панами
як править миром?!

А жінці, котру нещасте довело до розпуки, вкладає Шевченко в уста такі слова:

„Я дурна, й ходила
і молилась... Ні цигане,
я марне молилась!...
Чи в вас єсть Бог який не-будь?
В нас його не має:
Цани вкрали, та в шкатулі
у себе ховають.“

Зі всіх Шевченкових слів, наведених тут, ясно видно, що він вірив у Бога: доказують се навіть і „богохульні“ його слова, бо хто каже, що нема Бога, той не стане Богови дорікати. Інша річ, що Шевченко не був побожний по приписам православної, чи католицької, чи якої не-будь иньшої церкви, тільки по своєму, що видимо також в його поемі „Марія.“ Шевченко не вірив у Бога так, як кажуть вірити попи, і тому поповнив він великий, непростимий „гріх“ — не против Бога, а против попів, бо не хотів вірити в їх слова. Шевченко бачив, що попи перекручують божі слова на свою користь, що вони, замість просвічувати нарід, шепечуть йому просвіту, що здирають нарід немилосердно за церковні треби, тому остерігає він лю-

дий, аби не вірили попам:
„Молітьсь Богови святому,
молітьсь правді на землі,
а більше на землі нікому
не поклонітьсь! Все брехня:
Царі, попи!...“

На думку Шевченка добрих чесних попів так мало, що уважає він великим дивом, що піп не торгував ся о заплату на шлюб:

Не торгувавсь і пан-отець,
(На диво людям та на чудо!):
за три копи звінчав у будень.“

Гріх против Бога попи прощають дуже радо, але „гріхів“ против себе самих не простять вони ніколи. І хоч-би ми кілька доказували, що Шевченко вірив у Бога, попи все кричати муть, що він безбожник, бо не вірив у попів. Так само не простять попи ніколи радикалам, що ті мають відвагу ставати против них в обороні кривджених хлопів. Але в українського народу є ще на тільки простого, хлопського розуму, та здорової думки, що він не піде за попівською наукою, а за своїм, мужицьким поетом і за радикалами.

IV.

Щевченків „Заповіт“.

Коли вмирає батько, то лишає дітям своїм свій заповіт, свою послідну волю, котру вони повинні по можности виконати. Шевченко, наш духовний батько і пророк народний, лишив нам також свій заповіт, тільки не сказав його і не написав кількома словами перед самою смертю, але списував його ціле життя своє. Той заповіт, се ідеї, яким Шевченко служив ціле життя, се провідні думки, які червоною ниткою тягнуть ся через усі його твори.

Зібравши все, написане в его творах побачимо, що Шевченко виступав против національного, соціального і релігійного гнету, а бажав щоби кожда людина мала забезпечену повну свободу, щоби кождий наріз свобідно міг розвивати ся, щоби на світі не було ні богатих ні бідних, тільки щоби всі були рівні, щоби кождий міг хвалити Бога так як сам хоче, а не конче після попівських приписів, щоби релігії не визискувати для цілий, котрі з нею не мають нічого спільного.

Крім того заповіту, розкиненого по всіх творах, написав Шевченко ще й окремий вірш, що називає ся „Заповіт“:

„Як умиру, то поховайте
мене на могилі

серед стелу широкого
на Україні милій,
щоб лани широкополі
і Дніпро і кручі
були видні, було чути,
як реве ревучий!
Як понесе з України
у синее море
кров ворожу, от-тоді я
і лани і гори —
все покину і полину
До самого Бога
молити ся; а до того
я не знаю Бога!
Поховайте та вставайте,
кайдани порвіте,
і вражою злою кровю
волю окропіте!
І мене в сім'ї великій,
в сім'ї вольній, новій,
не забудьте помянути
не злим тихим словом!

Чи ми сповнили вже заповіт наголо Батька-Кобзаря, нашого и у ж и ц ь к о г о поета? Правда, поховали ми Шевченка на Україні, над Дніпром, що року поминаємо його, відсвіжуючи і підбадьоруючи його без мертвими словами серця наші, але над те майже нічого ми ще не зробили.

Ми все ще гнемо карки наші під ярмом неволі, все ще поклоняємось чужим богам — одні Польщі, другі Росії треті золотому теляти-грошеви, четверті вигодам і почестям власним, -- загал народу на-

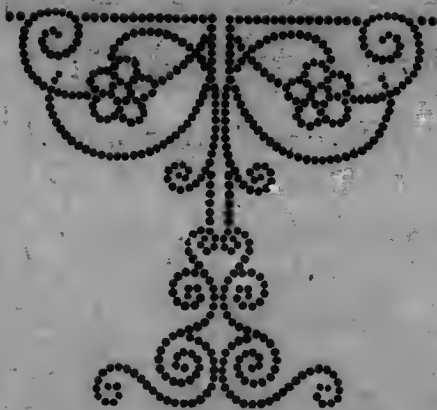

Могила Т. Шевченко.

шого все ще живе в темноті і злиднях, а Мати-Україна „обідрана сиротою понад Дніпром плаче“...

То-ж обов'язок наш, конечний, великий, святий обов'язок сповнити заповіт Тараса здобути нашому народови волю, відбулувати незалежну Україну, в котрій свобідно, в щастю без слуги і без пана проживав би український народ.

Вчинити се, значить сповнити одну із точок нашої радикальної програми. Байдуже нам, що ворогів тьма тьменна, що свої кладуть нам колоди під ноги! На ніщо, не оглядаючись, ми робити мем наше велике, святе діло, працювати-мем і боротись-мем без упину. аж встане свобідна, ніякими межами не обмежена Україна, аж український нарід на вольній землі спомяне „не злим, словом“ свого мужицького поета, свого великого Тараса Шевченка!...

Антін Лотоцький.

Любов в творах Т. Шевченка.

.....

Конала Україна. Вороги раділи, що вже ось-ось доконають вдову-сиротину. Та вона жила ще, все ще давала признаки життя. Саме в хвилину, коли вороги готовилися справляти їй похорони, обізвався Котляревський у Полтаві, Гулак-Артимовський і Квітка в Харкові, а за ними й інші. Та вороги легковажили на їх голос! „Се останні признаки життя, передсмертні хориви“ — думали вони. Впевняло їх у тім се, що багато з тих, котрі обзивалися рідним словом, самі думали, що вони останні співці на Україні. Та помилялися, бо не останні вони були співці й не передсмертні були їх голоси, а викликало їх життя. Не було ще тільки цілющої води, щоб розбудити його, те нове життя. Аж найшовся чоловік, що приніс сю цілющу воду, — живе, могутнє слово.

„Неначе той Дніпро широкий
Слова його лились, текли
І в серце падали глибоко
І ніби тим огнем пекли
Холодні душі“.

І ворухнулися слабодухі співці, заворушилися всі, що готовилися на смерть, задрожали воро-

ги: побачили, що дармо готовили ся копати могилу, що Україна не конає, а будить ся до нового, могутного життя, пізнали що

„Не скують душі живої
І слова живого“.

А був сей, що приніс ту цілющу воду не володар, не цар, не лицар славний, а син убогого селянина-кріпака — Тарас Шевченко.

А цілющою водою: невеличка його книжочка: „Кобзар“. Поява „Кобзаря“ се одна з найважніших подій в культурнім житю України, а рік 1840., рік появи „Кобзаря“, се один з найважніших років у тім її житю.

Невеличка ся книжочка селянського сина зробила великий переворот в українськім письменстві й у поглядах многих письменних Українців, що доси вважали твори писані українською мовою за придатні тільки для розвеселеня і забави. Може найкрасше малюють сей переворот слова Квітки в листі до Шевченка: „Мені аж волосе на голові до горі стало, коли почав читати „Кобзаря“. Я його притулив до серця, бо дуже шаную вас і ваші думки кріпко лягають в душу“. Так як Квітка могло тоді про себе сказати багато письменників й інших визначних Українців. Маленький „Кобзар“ відразу роз'яснив їм „хто вони, чиї сичи, ким, за що закуті“, відразу показав їм певний, ясний шлях відродження рідного народу.

Що-ж то таке було в сій книжочці, відки така могутна, цілюща сила? А ось відки: поезії в „Кобзарі“ не тільки захоплювали незвичайною, небувалою до того часу красою і чаром та свіжестю,

вони будили в читачах Українців свідомість і гордість народну. а будили великою любовю до рідного народу й до рідного краю, що так була з Тарасових поезій, любовю до славної минувшини, любовю до покритих, головню до селян кріпаків, любовю до правди і волі.

Ось така „цілюща вода“ була в поезіях у „Кобзарі“ й загалом в Шевченковій поезії, а імя її тій цілющій воді, як бачимо, любов, любов до всіх людей, до всього, що високе, що гарне.

Любовю була його поезія, бо любовю був і Тарас, його висока душа.

Любов Тараса до рідного народу, до рідного краю була така велика, така безмежна, що нема їй рівні ні в нас ні в других народів.

„Я так. її люблю.

Мою Україну убогу,

За неї душу не гублю!“

Над Україну у Шевченка нема нічого красшого:

„Нема на світі України,

Не має другого Дніпра,

А ви прете ся на чужину.

Шукати доброго добра!“

А на далекій, холодній чужині, де йому за Україну довело ся коротати свій найкрасший вік, найкраспі літа тратити, там рідний край, рідний нарід, думка-згадка про нього, се був майже одинокий і найліпший лік на його зболілу душу. Що вечера коли на небі появить ся вечірня зоря, лгне він думкою на Україну:

„Сонце заходить, гори чорніють,

Птамецька тихне, поле, німіє.

Люди радіють, що відпочнуть
І я радію тай серцем лину
В темний садочок на Україну,
Лину я, лину. думу гадаю
І ніби серце вілпочинає“.

Степи над Уралом нагадують йому його рідні
„...голубії,

Зелені, мережані
Нивами, ланами,
Високими могилами,
Темними лугами“.

Спомини про Україну викликають в його душі
тугу за нею і він просить Бога:

„...О Господи!
Дай мені хоч глянуть
На народ отой убитий,
На тую Україну“.

а иншим разом

„Дай же, Боже, колинебудь,
Хоч на старість стати,
На тих горах окрадених
У маленькій хаті;
Хоча серце замучене,
Поточене горем,
Принести і положити
На Дніпрових горах“.

Та коли вже не судило ся йому жити на Украї-
ні, то, щоби бодай його кости там спочили.

„Холоне серце, як згадаю,
Що не в Україні поховають,
Що не в Україні буду жить,
Людий і Господи хвалить“.

Для поета нема нічого страшнішого як умерти і бути похованим на чужині, не мати і грудочки рідної землі на могилі. Та він не тратить надії, що таки поверне в рідний край.

„Може ще я подивлю ся
На мою Україну..
Може ще я поділю ся
Словами, сльозами
З дібровами зеленими,
З темними лугами“.

Та хоч і як тяжко поетови вмирати на чужині, то все таки згодив би ся він на се, що вмере на чужині, що ніхто й не згадає, що всі забудуть його, колиб тільки знав, що Україна буде вільна. Поетови тоді було-б однаково, де вмере.

„Та не однаково мені,
Як Україну злії люди
Присплять лукаві, і в огні
Її окраденую збудять...“

Велика любов до рідного народу велить йому любити все, що рідне, що приносило славу Україні. Тому відносить ся він з великою любовю до славної минувшини України, а любить сю минувшину головно тому, що на Україні панувала тоді воля, що козацтво було готове бити ся за волю України до останної каплі крови.

У своїх історичних поемах Шевченко малює нам чудові образи, як то козаки ішли на Туреччину „не кишені трусить, а братів визволяти“, як боролися з Турками й Татарами на суші та на мори, як воювали з Ляхами за волю. В честь останної боротьби нашого народу за волю з польськими пана-

ми, в честь повстання Гайдамаків під проводом Гонти й Залізняка Шевченко написав велику поему „Гайдамаки“, в якій чудовими й вірними красками описав сю борстбу. Ся поема викликала була велике невдоволене серед Поляків. Їм не подобало ся, що поет вірно змалював, як то панська шляхта знущала ся над нашим народом. Та що-ж, правди не скрити. Ось і польський поет Гощинський в поемі „Zamek kapiewski“ описав знущання польських панів над нашим народом ще яркїйшими красками. Як саму минувшину, таксамо любив поет і се, що лишило ся з тої славної минувшини: давні руїни й могили, давні памятки. Тому він так радо малював їх і навіть задумав видати збірник п. з. „Живописна Україна“, в яким хотїв подати малюнки з природи і побуту України, памятки й місця замітні з історії та історичні малюнки.

Один зошит сього видавництва таки й видав Шевченко. І в поезиях любив він згадувати про давні козацькі магили і руїни „свідки слави дідівщини“.

Чиргине, Чиргине!
Все на світі гине
І святая твоя слава
Як галина лине
За вітрами холодними
В хмарі попадає.
Над землею летять літа,
Дніпро висихає,
Розсипують ся могили,
Високі могили,
Твоя слава“

плаче поет оглядаючи руїни гетманської столиці. Жаль поетови, що ніхто не дбає про сі пам'ятки давної козацької мивувшини, про Чигирин.

Ніхто й слова не промовить

Ніхто й не покаже,

Де він стояв, чого стояв,

І на сміх не скаже.

Правительство замість іпанувати сі пам'ятки, нищить їх:

„Москалики, що загрили,

То все очухрали,

Могили вже розривають

Та гроший шукають,

Льохи твої розкопують,

Та тебе-ж і лають

Що за труди не знаходять...“

каже поет звертаючи ся до Богдана Хмельницького. Так дякують Москалі Хмельницькому за се, що віддав їм Україну. Навить Богданову „церкву-домовину нема кому полагодить“.

Любив Тарас Україну, любив її славу мивувшину, та не замкав очий і на хиби козацтва і козацьких старшин. Він бачив, що багато гетьманів і старшини козацької не доросли були до своєї власти, що многим з них не ходило о добро рідного краю а о власну поживу. Для власних користей ішли вони на службу Польщі, і відтак Москві.

„Раби, підніжки, грязь Москви,

Варшавське смітя ваші пани,

Ясновельможнії гетьмани“.

Не всіх гетьманів і не всіх старшин лазивав так Шевченко, а тільки тих, що на шроду рідного

краю вислугували ся ворогам. Але не щадив Шевченко докорів і сим гетьманам, котрих поважав, а не щадив за їх похибки. Навіть Богданови Хмельницькому, якого вважав мудрим і великим гетьманом, не міг простити сього, що віддав Україну Москалям.

„ .. О Богдане,
Нерозумний сину,
Подивись тепер на матір,
На свою Вкраїну“...
„Ой Богдане Богданочку
Як би була знала,
У колиці б придушила
Під серцем приснала!

дорікає Україна в поезії Шевченка Богданови Хмельницькому за злуку з Московією. Злуку України з Московією вважав поет так великою провинною, що за неї карають ся навіть невинні. Тяжка кара стрінула козаків за се, що по волі гетьмана у ворожій службі воювали зі своїми таки людьми, з Українцями:

„Кровю брата випились
І в степу полягли
У могилі заклятій“.

Найбільшою хибою козацтва вважав поет, що між самими козаками не було згоди.

„Ой можна-б, як би були
Одностайне стали,
Та з хвасторським молковником
Гетьмана е, али.
Не стрімили-б списи в стрісі
У Петра у свата,

Не втікали-б із Хортеці
Славні небожита“.

каже поет про виступ Мизени проти наря Петра щоб визволити Україну. Колиб козацьки старшина була поєднала, гетьмана з хвастівським полковником Іваном Пал'єм, то в зголі булиб напевно перемогли Петра бо за Пал'єм стояло просте козацтво й селянство. Так думав Шевченко. Неменьшою похибкою, неменьшою провинкою козацької старшини вважав, що вона старала ся закріпостити селян.

Любов до селян-кріпаків стоїть у Шевченка на рівні з любовю до України, бо й уважає він селян найважнішою верствою українського народу. І найбільше обурювало його се, що ся верстача мусіла стогнати в кріпацькій неволі. І він не минув ніодної нагоди, аби не висказати свого негодовання, свого обурення проти того, що

„Скрізь на славній Україні
Людей у ярма запрягли
Пани лукаві“.

Ціле своє жите боров ся він проти кріпацтва й ужив до сеї боротьби всіх своїх сил, які тільки мав його могутний таланти. Велика частина його „Кобзаря“, се поезії, в яких він заступаєть ся за селян, виступає проти поневолення, проти кріпацтва. Яркими красками малює поет кріпацтво і гнет, якого зазнавали селяни-кріпаки. І огненне слово Тараса богача причинило ся до сього, що в Росії щораз більше почали говорити про конечність знесення кріпацтва. Та не тільки в творах, але й у його житєписи можна найти богача примірів, як дуже

виступав він проти кріпацтва, як дуже бажав він волі селянам. Ще на тиждень перед смертю не перестав він займатися сею справою. Дня 19 лютого 1861. р., в день річниці вступлення на престол царя Олександра II. сподівалися всі оголошення маніфесту про знесення кріпацтва. Того дня відвідав Тараса його приятель Федір Черненко. Черненко застав поета біля вікна. Очи й ціле зболіле лице виявляли зворушене від жданя. Як тільки Черненко увійшов, поет спитав його й не привітавши ся: „Що?... е!... е воля? маніфест?“ та глянувши на Черненка, пізнав, що маніфест ще не оголошений. Тоді глибоко зітхнув і закрив: „Так, нема?.. Нема? Колиж воно буде?“ І закрити лице руками, упав на ліжку й заплакав. Черненко заспокоював його, ще є певна вістка, що цар вже підписав маніфест, тільки оголосять його у піст, щоб нарід не стрінув своєї волі по шинках, а по церквах. Тарас всміхнувся й кинув прокляття гнобителю. Ся хвиля з життя Шевченка, з останніх його днів, бо в тиждень опісля (26. ст. ст. лютого) він помер показує нам найкраще, як дуже любив він селян, як дуже бажав йому волі.

Причиною до виступу Шевченка проти кріпацтва було се, що він взагалі не міг стерпіти ніякої неволі, ніякої насильної влади чоловіка над чоловіком; між людьми на його думку не повинно бути ні хлопа ні пана, всі пани, всі мають бути собі рівні. Та безпосередною причиною того, що він так завзято поборював кріпацтво було се, що пани надуживали своєї влади над кріпаками, знущалися над ними, продавали їх як худобу, програва-

ли в карти, знеславлювали жінок і дочок кріпаків. І Шевченко в цілім ряді поезій змалював нам долю нещасних жінок і дівчат, знеславлених панами. Та не тільки пани неславили отак кріпацьких жінок і дівчат. Московський уряд ниселив на Україну військо, яке поводило ся супроти кріпачск не краще панів. Долю дівчини зведеної московським жовнірем, або як їх на Україні звуть „москалем“, малює нам поет в дуже гарній поемі „Катерина“.

З доси сказаного бачимо, що Шевченко над все любив Україну і все що українське, та ся любов до України не зменьшувала зовсім його любови до нещасних і покривджених цілого світа.

„І чиж перечить ся любов
Тій другій, а святій любови
До всіх, що ллють свій піт і кров.
До всіх, котрих гнетуть окупи“,

каже поет Франко про себе в поезії „Моя любов до України“. Ті самі слова можна би сказати і про Шевченка

З тихсамих причин, з яких ненавидів кріпацтво ненавидів Шевченко й політичну неволю, то значить пановане народа над народом, або в однім народі якоїсь олної верстви над другими верствами. І таксамо остро як проти кріпацтва виступав він і проти політичної неволі, виступав у поезиях і в розмовах з людьми. Погляди Шевченка на політичну волю й неволю, виступають в його поезиях головню в „Сні“ і „Кавказі“, за котрі то поезії й засудили його були на заслане у Сибір до війська.

В сих поезиях поет описав, як то російський уряд почавши від царя аж до найнижшого урядни-

ка угнітають нарід, катують, здирають, одним словом перемінюють землю, яка так гарна і богата, що могла-б стати раєм для всіх людей — в пекло, бо в с'ім раю:

„Латану свитину з каліки здіймають
З шкурою здіймають бо нічим обути
Панят недорослих. А он розпинають
Вдову за подушне, а сина кують,
Єдиного сина, єдину дитину,
Єдину надію в військо віддають“.

Найтяжше було жити в Росії народам за панування царя Миколи I. Тоді за кожне сміливіше слово карали як найострійше. Поет звертаєть ся до нього:

„Безбожний царю, творче зла,
Правди гонителю жестокий,
Чого накоїв на землі!“

Скрізь в поезих безсмертного Тараса проби- ваєть ся віра в перемогу правди над кривдою. Він вірить, що

На землю правда прилетить,
Хоч на годину спочить —
Незрячі проврять, а кривії
Мов сарна з гаю помайнуть
Нічим отверзуть ся уста,
Прорветь ся слово як вода
І дебр — пустиня неполита,
Спілющою водою вмита
Прокиветь ся“.

А як на землі запанує правда:

....на оновленій землі
Врага не буде, супостата,

А буде син і буде мати
І будуть люди на землі“.
А коли не буде ворогів, тільки люди, тоді
„Встане Україна
Світ правди засвітить
І помолять ся на волі
Невольничі діти!“

Поет вірив у перемогу правди, але він знав, що вона сама не прийде, що за те, щоб вона запанувала, щоб встала правда і воля, треба бороти ся. Поет свіломий сього, що неправда тільки тому царює на землі, бо поневолені терпеливо зносять її ярмо, не повстають проти неправди, а колиб поневолені одностайно стали проти неправди, то скофо повстало би царство святої правди, а з нею й волі. І тому Тарас не міг стерпіти між поневоленими рабів, покірних терпеливих рабів, що мовчки дивлять ся на кривди, які заподівають могучі світа сього й мовчки чухають чуби; німими, підлими рабами називає їх поет.

„О роде суетний, проклятий,
Коли ти видохнеш? Коли
Ми діждемо ся Вашингтона
З новим і праведним законом!
А діждемось таки колись!“

Поет не міг стерпіти отсих рабів німих, але й тут він не тратив надії. Він був певний, що колиб найшов ся чоловік, що пірвав би за собою маси, як колись в Америці Вашингтон англійських кольтоністів, вони в німих, підлих рабів стали би завзятими і смілими местниками за кривди й хоробрими борцями за волю. Колиб тільки найшов ся другий Ва-

шінгтон! І поет і тут не тратив надії. „А діжде-
мось таки колись“, каже він. І вірив Шевченко,
що вже недовго панувати неправді і „розкувуть
ся заковані люди“.

Та знав поет, що боротьба України за волю
тільки тому, не вдавала ся, що не було згоди між
поодинокими станами і тому кликав він до панів,
до інтелігенції:

„Обніміте-ж, брати мої,
Найменьшого брата,
Нехай мати усміхнеть ся
Заплакана мати!“.

бо коли не пійдуть у згоді з народом, то лихо
їм буде:

„Настане суд, заговорять
І Дніпро і гори
І потече сто ріками
Кров у сине море
Дітий ваших; і не буде
Кому помагати,
Відпураєть ся брат брата
І дитини мати,
І дим хмарою заступить
Сонце перед вами
І на віки проклянетесь
Своїми синами“.

Тож поет остерігав їх і радив їм іти разом з
народом, а радив тому, бо знав, що інтелігенція у
визвольній боротьбі, а відтак у культурній і про-
світній роботі може відіграти дуже важну ролю.

Зберімо-ж тепер коротко сказане: Шевченко
любив волю, вірив, що вона запанує, однак знав,

що ніщо в світі не приходить дурно, що волю треба вибороти собі. Оружем у сій боротьбі, вважав поет передісім слово. Поет бажав, щоби його душа мала таку силу.

Щоб огненно заговорила,

Щоб слово пламенем взялось,

Щоб людям серце розтопило“.

Бажане поета сповнило ся. Його могутне слово, його чарівна, а притім зильна поезія справді наче горячий полумінь топить найбільше закам'янілі серця і пориває їх за собою до боротьби за сі ідеали, за які він боров ся: за волю і за правду.

Відкиж така сила в славі поета? Не сама-ж краса слова, не сам же чар його поезії приваблює наші серця до нього! Ні! Є там ще щось більше, щось важнійше: а власне се, про що ми вже говорили: любов до рідного народу, любов до покритих, любов правди і волі, а крім сього віра, сильна віра в перемогу правди. Ось тому вплив його слова на Україну був такий великий. І тому то так багато зробив він для нас, тому такі великі його заслуги. Тому то його поезія могла стати сею цілющою водою, що вбудила вмираючий уже народ до нового життя.

Та вплив його поезії, його слова не скінчить ся ніколи. Такі ідеали: як правда і воля все будуть ідеалами людства, а вони-ж є головною основою Шевченкових творів. Огріті великою любов'ю розпалені вірою в перемогу, зоружені силою слова, прибрані чаром поезії — все будуть його твори для нас дорогоцінним скарбом, невичерпаним багатством, з якого черпати-мемо потіхи в невдачах.

га заохоти в праці.

І тому й пам'ять Тираса буде у нас все жива, вічна буде, а висока могила над Дніпром буде для нас Українців все святим місцем, найдорожчим в усіх місць дорогих Українцєви. Навіть тоді, коли сповнять ся вже всі мрії великого поета, великого мученика за волю і правду, коли Україна пірве кайдани і стане вільна, також і тоді

В сім'ї великій,

В сім'ї вольній, новій

Не забудем помянути

Не злим, тихим словом

Генія України. Не забудемо!

Денис Лукіянович.

Характеристика Шевченкової творчості.

Нерозумно є шукати у поетів політичні програми якоїсь партії. Політична програма а поезія не одно. Головною прикметою поета є чути, а не холодна розвага і обчислене, кільки можна в даних обставинах осягнути. Такої рахуби мають тримати ся політики, купці і господарі.

Не сама тільки любов до людини другого пола, не сама тільки туга, не сам захват для явищ природи, не сама радість або смуток з особистого життя поета — є чути гідні поезії. Які саме чути ворушать поета і котрі він оспівує, се залежить від глибини його душі і від здатности одушевляти ся тим, чи другим чутом. Любов вітчизни, минуле рідного краю, високі кличі, до яких людство стремить — се також гідний предмет поезії. Коли поет одушевляв ся вселюдськими кличами, то видно, що він бажав бачити свій нарід між поступовими борцями. Але годі з поетичного одушевлення снувати, що чиїсь поезії є згідні з політичними програмами.

Таке власне роблено з Шевченком. Ставило ся питане, чи він був соціаліст, чи ні; одні робили його безбожником, другі обороняли його; ще інші закидали йому ворожнечу то до Поляків, то до Моска-

лів, то до одних і других. Таке розбите і розуміне Шевченкових творів можна вяснити ось чим. У Шевченка велика сила чуття і ріжнородні теми в поезії. Він перший з тогочасних українських поетів мав свої політичні погляди і не бояв ся дати їм вислів у своїх поезіях. Надто Шевченко відіграв таку визначну ролю в нашім національнім відродженю, його імя має таку вагу в українськім народі, що й не диво, як підчас формованя певних партійних поглядів оден чи другий гурток шукав в авторитеті Шевченка якоїсь поваги для себе.

Розглядаючи важнійші провідні думки в Шевченкових творах, тямити треба ось що.

Шевченко був дуже доброго серця, вельми чоловіколюбний. Почуте правди, справедливости, було у нього дуже сильне. Чоловік він був живий, жвавий і запальчивий, а най би тільки побачив якусь неправду, неслухність, кривду — він не міг змовчати, але сміливо дорікав тому, хто зле діяв, все обороняв покривдженого. Він сам зазнав на своєму віку багато кривд і пониження і тим він стояв за правду, а його вразливе серце на кожду кривду було таке чуле.

Як людину бажав Шевченко бачити нескривджену, щасливу в родині і в господарстві, так само кождий нарід повинен був, на його думку, мати свої права і не повинно так бути, щоб одна держава верховодила над другою.

В Шевченкову добу кращі люди на Україні, такі, що журять ся не тільки своїми особистими справами, але й загальними, бачили два лиха для України.

Одним була втрата державної самостійности. Жива ще була пам'ять заподіяної українському народови кривди. Годі було забути, що може підступом і насильством відібрано народови се, що може бути йому найдорожче — волю.

Другою справою, яка піддержувала невдоволене з правління і держави, було кріпацтво. Той порядок, який силував мужика до даремної роботизни на пана, стрічав ся з критикою й осудом поступових кругів. Проти кріпацтва здіймало ся все, що було чесного і розумного в Росії. Не міг і Шевченко всею силою, своїм огневим словом не загреміти на таке зло. Добра частина його **К о б з а р я** то протест проти того насильства, яке завдано українській державі і проти того кривдного лалу суспільного з панами і кріпаками.

Забогато злого діялось в Росії за Шевченкових часів, надто бачто причин до великого невдоволення з держави і суспільного устрою було в ту пору. Наш поет жив в часах абсолютизму, коли горожани на мали свободи робити того, що вважали потрібним для направи лиха. Недиво, що і в тих кругах, в яких обертав ся Шевченко, не було виробленої якоїсь програми, по якій треба було стреміти до обнови, відзискати загарбані і втрачені права. Длятого, як читаємо **К о б з а р я**, то більше стрічаємо скарги, протесту, гніву, навіть громів на кривду і на людий злої волі ніж погідних, ясних картин.

Шевченка можна назвати поетом гноблених кривджених людий і народів.

Шевченко мав близьку знайомість з поступовими людьми. А їх свободолюбні оклики про рівність і братерство, підходили близько до тих думок, до яких Тарас добрався самостійно, своїм вродженим розумом і тому нашли вислів у Шевченковій поезії.

Шевченків засіб чутя, його любов і стремління до правди, його вселюдські кличі й ідеали, його оригінальність, як правдивого народного поета, все те робить Тараса світовим, великим поетом. А тим він, як син українського народа, приносить честь і славу Україні.

Провідні думки в Шевченкових творах.

По упадку козаччини, по зруйнованю Січи царський уряд здавив все українське жите. На Україні зацарила руїна. Старшина перейшла на сторону Поляків або Москалів, а нарід лишився сам, понижений чужим ворогом і своїми перевертнями ограблений. Лишився темний, без освічених людий, без землі і в кріпацтві.

Серед таких невідрадвих відносин Шевченко виріс. Коли прийшов до пізнання, його серце не могло не кровавити ся. У того, хто чулим серцем оглядає руїну власного народа поневоленого в чужім ярмі, мусить накипіти проти ворога і ката віт-

чини. Разом з тим будить ся туга за минулим, бо колись преці було ліпше, було краще. Такою тую нав'яні Шевченкові поеми: Іван Підкови, Тарасова ніч, елегія в честь Основ'яненка, Гамалія, Невольник, Думи мої і багато інших.

Але Шевченко виніс із дому ще й інші спомини про минавшину, а власне дідові оповідання про Гайдамаків. Вони сильно його вразили. Тарас носив їх під серцем. А то не були вже такі мирні, настроєві картини, що ворушили тугу — в них плила кров, вони жахом пореймали. В Гайдамаках поет не вдоволяє ся п'ятонічними симпатіями до старини, але виводить драму перед наші очі, описує різні, пожого і руїни. Його симпатія очевидно по стороні Гайдамаків, які встали за святу правду. А щоб їх діла виправдати, він показує страшні знущання польських панів і жидів над українськими селянами і релігійний утиск: пани заводили панщину. Єзуїти насилували свободу віри. Отсе перші вороги України, вони принесли релігійний і соціальний гнет і „рай запалили“. Перші вони поносять вину, що в боротьбі проти утиску втратила Україна найбільший скарб: волю, державну самостійність.

В козацько-польських війнах ослабла Україна і шукала опори у іншого сусіда, ослабла і Польща тій втратила сей скарб, який намагала ся відібрати Україні — волю! Шевченко представив се у таких словах: „Польща впала, тай нас задавила“. А до того гетьмана, що гірко помилючись, визволив Україну с'яд слабосилої Польщі тій піддав її сильній Москві, вкляне Тарас нещепі Україні такі слова:

„Ой Богдане, Богданочку,
Як би була знала,
У колиціб задусила,
Щід серцем приснала“.

Бо хоч царі присягали лишити волю України, то прийшов „той Перший, що розпинав Україну“, а „Вторая доконала вдову сиротину.“ Цар Петро I. Великий і цариця Катерина II. зломали автономію України. Вони зломали її політичну силу (військо, уряд і закони) а панам московським і старшині козацькій дали дозвіл завести паньщину на місце давньої свободи.

Для того то поет не міг Хмельницькому дати вати його нерозумного вчинку. Не один раз і ле два згадав його, а все з тим самим жалем. І як нема другого поета, щоб так безмежно, як Шевченко, любив свою нітчину і тужив за нею, так і нема у всесвітній літературі другого поета, щоб так сильно і рішучо, як він, запротестував проти царської влади, щоб т. і обжалованя кинув перед царський престіл. Ладом старозавітних пророків кидає на них Шевченко громи у С н і, в Н е о ф і т а х. у К а в к а з і і н. Бо Шевченко бачив і чужі кривди, не самої тільки України. В обороні Черкисів, яких Росвя почала кувати в кайдани, так як Україну, написав він одну з найкращих своїх поем „Кавказ“.

Шевченкови мало було на сорога лютувати. Він шукав дійсних причин недолі і найшов їх також у нас тай у наших батьків. Він дочитав ся в історії, що козацька старшина подібно як шляхта в усіх краях, піклувала ся тільки своїм добром, а

не добром цілого народу, та що коли московські царі руйнували Україну, то

.....ми дивились і мовчали,
Та мовчки чухали чуби,
Німії, подлії раби.. “

Поет вірив що, любов то скарб великий у чоловіка, любити і прощати треба кожному щоб запанувала правда на землі. Любов правда і воля, то найвисші ідеали для правдивого чоловіка Коли ті ідеали будуть ясніти землякам, то верне на Україну „братерська наша воля бса хлспа і без пана“.

„Воріте ся, поборіте,
Вам Бог помагає;
За вас сила, за вас воля,
І правда святая!“

Тільки та глибока віра додала йому гарту і сили витерпіти муки на засланю.

Окрім *Кобзаря* написав Шевченко прозою драму *Назар Стодолі*, кілька повістей, *Записки в неволі* і *Уложив Буквар*.

Що Шевченко зробив.

Хоч досі не було більшого українського поета від Шевченка, то далеко ще не в самих тільки творах вся його заслуга. Треба розглянути, кільки він заважив у нашім народнім відродженю. І справді, треба сказати: відродженю, бо в перших десятках 19. віку ми були наче мертві. Отже відомо, що по

зруйнованю Січи царця намість давного гетманського. устрою державного завела московські порядки в утворених з України губерніях: Київській, Чернігівській і Новгород-Сіверській. Українці гляділи на се мовчки. Інтелігенція почала ще забігати ласки у нового правління. А хоч і був гурток невдоволених, то вони тайли ся, вислали тільки депутата Капниста до пруського міністра змовити ся, що Українці зроблять повстанє. Заносило ся на війну між Росією а Прусом 1791 р., але до неї не прийшло, а навіть пруський міністер не дав Капнистови ясної відповіді, так що на Україні не зроблено й ніяких приготовлень до оружного повстаня.

Десятнацятий вік застав у нас повну мертвоту. Український нарід був розділений на два табори. Люд говорив по українськи і співав пісні про минулі часи. Інтелігенція була то сполячена то змосковщена, а хоч і знала, що вона а Москалі і Поляки не одно, то не могла і не хотіла також і до народу прихилити ся. Вона дивила ся на нарід, як на щось низшого, на дику масу, котра буде загинати. От для прикладу: Павловський написав українську граматику і поясняє, що він вважає українську мову ні мертвим, ні живим наречем, але вимираючим. тому й написав він граматику, аби лишив ся якийсь слід української мови.

Тимчасом розширений з західної Європи романтизм наvertsав до устної словесности. А що про скарб народних українських пісень і чужі висказували ся з великим признаем, тим робом збудив романтизм пошану для простонародя. Під впливом етнографічних студій (дослідів над народом: його

звичаями, мовою, ношею) витворився живіший рух, ніж за час наполеонських війн, коли гноблені Францією народи підняли оклик: право народів на самостійне жите. Памяткою тих часів лишила ся Енейда Котляревського видана полтавським гуртком. З кружка етнографів зібраного коло харківського університету вийшов і найталановитіший тоді повістяр Квітка. Але усі ті письменники і полтавського і харківського кружка політично були наскрізь байдужі так наче ми і не мали ніякої минувшини, ніби наші прадіди родили ся в ярмі. так як ми. Лице лупає ся від сорому, коли читаєш Квітчину „Добре роби, добре буде“. Ще не забули ся злочини московських царів на Україні, ще народні пісні про се гомоніли, а вже Квітка величає царя за здумані добродійства, каже мужикам впадати до колін губернатора, медалю від царя представляє як найвище добро і щасте людей, а повість свою кінчить молитвою за царя.

А кріпацький син Шевченко инше мав слово-слово для московських царів:

.....Слава, слава

Хортам, і гончим, і царям

І нашим батюшкам царям!“

Він перший пригадав землякам, що ми славних дідів внуки. Він перший звернув ся до козацької і гайдамацької минувшини. Хоч бачив помилки в нашій історії, то шанував у ній боротьбу за волю і право народне.

Шевченко перший наш поет, у котрого є політична думка. Він перший відважив ся поставити наше право на державну самостійність. А хоч сла-

вянофільські політичні думки, яких слід бачимо в Шевченкових поезіях, не здійснили ся то і не пропали марно.

Політичні права українського народу були зачеплені Шевченковими творами і вже з круга думок Українців не зійшли; тим більше, що дрібну частину українського народу під австрійським цесарством покликали недалекі події історичні до конституційного життя.

Шевченко вийшов з народа і не тільки володів усіми скарбами його мови й поезії, не тільки любови в мужика, але й ушмнув ся за його право. Ті, що перед ним писали, Котляревський, Гуляк, Квітка, то були дідиці й високі урядники. Вони знали мужацьку одежу і мову, але не знали його горя і душі. Шевченко на власній шкурі виніс усіх лопських злидні, тому він умів сказати про вдовині сльози і про панщину.

Він сказав, що народ наш брат, хоч і менший, казав обіймити його, бо родина то єдність. Він перший се сказав. Отже він продовжував роботу київських князів. Вони перли до того, щоб племена споїти і злити в один нарід, а Шевченко накликав нас до того, щоб ми пізнали, що тільки інтелігенція і нарід разом становлять той організм, який живе, росте і розвиває ся, має будучність. Перед Шевченком приймали поети тільки мову від мужика, а Шевченко прийняв мужика самого. Тим він дав нам підставу до життя.

Дав крім того високі вселюдські кличі любови, правди і волі. А коли ми так самі перед собою стоїмо ясно, то нам байдуже, які там питаєня ставлять

Проект пам'ятника Шевченка в Києві, виконаний українським артистом Гр. Кузневичем.

собі сусіди. До Шевченка вони читали ся, чи слід Українцям приймати в літературу якийсь новий язик, коли можна писати російською мовою. Виступ Шевченка не був відповідю на сей запит, він його просто перечеркнув.

З Шевченка вийшло т. зв. відроджене шістьдесятих років з правдивими, європейськими гадками. Шевченко дав нам підвалини нинішнього нашого світогляду, який ми відповідно з вимогами часу доповнили.

А коли згадаємо, в яких житєвих умовах працював Шевченко, бо в таких умовах, що й люди твердого характеру вирекли би ся своїх ідеалів — одно лиш можемо сказати: Щоб кожний з нас міг гідно святкувати соті народиви того найбільшого Українця! Того, що в Заповіті казав:

„Поховайте, та вставайте,
Кайдани порвіте!...”

Будьмо гідні великого, безсмертного Тараса, з Його чоловіколюбними ідеями, з Його пожертвоуванем для вітчизни.

